

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף תשפ"ג, 2023
מספר השאלון: 011281
שם התלמיד/ה: _____

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שלוש שעות.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.
חלק ראשון – הבנה והבעה – 50 נקודות
חלק שני – לשון – 50 נקודות
פרק א: שם המספר ואותיות השימוש
פרק ב: תחביר / פרק ג: מערכת הצורות – יש לבחור באחד הפרקים
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: דף עזר (נספח 2).
- ד. הוראה מיוחדת: יש לענות על השאלות בגוף שאלון זה לפי ההוראות.
שימו לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.
השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.
נספחים: נספח 1 – מאמרים; נספח 2 – דף עזר.

בהצלחה!

השאלות

חלק ראשון – הבנה והבעה

(50 נקודות)

קראו את המאמרים 1–3 שבנספח 1 המצורף, וענו על כל השאלות 1–5 שלפניכם. הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני. (נספח 1 – מאמרים: לפניכם שלושה מאמרים. קראו אותם, וענו על השאלות בשאלון המחברת המצורף).

1. (5 נקודות)

במאמר 1 עמדת הכותב בפסקה ה בנוגע למטרת הנימוסים סותרת תפיסה המוצגת בפסקה א. הסבירו את הסתירה. (5 נקודות)

2. (9 נקודות)

א. כותב מאמר 1 מציג בפסקה ד טענה של אחרים הקשורה בהתנהגות מנומסת, ומביע את דעתו עליה. (1) נסחו במשפט אחד את הטענה של האחרים. (3 נקודות)
(2) כתבו במשפט אחד את דעתו של כותב המאמר על טענה זו. (3 נקודות)

ב. האם כותבי המאמרים האחרים (מאמר 2 ומאמר 3) עשויים להסכים עם דעתו של כותב מאמר 1? בססו את דבריכם על שני המאמרים (2–3). (3 נקודות)

3. (6 נקודות)

כותב מאמר 2 משווה בין הבעת רגשות ובין נימוסים. על פי מאמר 2, השלימו את הטבלה שלפניכם: כתבו מה המשותף להבעת רגשות ולנימוסים, וציינו שני הבדלים ביניהם. (6 נקודות)

נימוסים	הבעת רגשות	
		המשותף
		הבדלים

4. (5 נקודות)

לפניכם ציטוט מפסקה ו במאמר 3: "במשך מאות שנים מעולם לא פסקה הקובלנה הידועה, כי הולך ופוחת הדור".

א. הסבירו את הביטוי "הולך ופוחת הדור" בהקשר של נושא המאמר. (3 נקודות)

- ב. מהי דעתו של כותב מאמר 3 על הקובלנה הידועה? הקיפו את התשובה הנכונה. (2 נקודות)
- I. הוא שולל לחלוטין את הקובלנה הנשמעת מצד רבים ומתנגד לה נחרצות.
- II. הוא מסכים עם הקובלנה הידועה, ובה בעת הוא אינו מאשים את הדור הצעיר.
- III. הוא מסכים עם הקובלנה הידועה ורואה בדור הצעיר את האשם העיקרי בדבר.
- IV. הוא אינו מסכים עם הקובלנה הידועה ואומר שכך טענו בכל דור.

5. (25 נקודות)

מטלת כתיבה (25 נקודות)

לקראת פעילות בנושא נימוסים והליכות שעתידה להתקיים בתנועת הנוער שאתם חברים בה, התבקשתם לכתוב סקירה על היחס הדו־ערכי לנימוסים בחברה. בסקירה הציגו את תרומתם של הנימוסים להתנהלות תקינה בחברה ואת ההסתייגויות מהם. התבססו על מאמרים 1 ו-2.

הקפידו על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה). כתבו בהיקף של 100–200 מילים. השתמשו בעמוד זה לכתיבת טיוטה, ואת הסקירה כתבו בעמודים 7–8.

חלק שני – לשון

(50 נקודות)

בחלק זה שלושה פרקים. ענו על שני פרקים: על פרק א – חובה, ועל אחד מן הפרקים ב–ג.

פרק א: שם המספר ואותיות השימוש – חובה (10 נקודות)

בפרק זה ענו על שאלה 6.

לפניכם שני פרקים: פרק ב – תחביר, פרק ג – מערכת הצורות.

בחרו בפרק שלמדתם: בפרק ב – תחביר או בפרק ג – מערכת הצורות.

בפרק שבחרתם ענו על השאלות לפי ההוראות.

ציינו את שם הפרק שבחרתם: _____

פרק ב: תחביר (40 נקודות)

בפרק זה ענו על ארבע מן השאלות 7–11 (לכל שאלה – 10 נקודות).

שימו לב: בכל שאלה שתבחרו, ענו על כל הסעיפים.

פרק ג: מערכת הצורות (40 נקודות)

בפרק זה ענו על ארבע מן השאלות 12–16 (לכל שאלה – 10 נקודות).

שימו לב: בכל שאלה שתבחרו, ענו על כל הסעיפים.

שם המספר ואותיות השימוש

6. (10 נקודות)

לפניכם קטע ובו אפשרויות להגיית שם המספר וכן מספרים מודגשים. הקיפו את הצורה הנכונה מבין האפשרויות להגיית שם המספר, וכתבו במילים את המספרים המודגשים (אין צורך לנקד).

באַרְבַּע עֶשְׂרֵה / אַרְבַּעַה עֶשֶׂר בספטמבר 2010 פורסמו תוצאות סקר שבדק את הקשר בין הרגלי נימוס של אנשים ובין רמת ההכנסה שלהם בישראל. הסקר נערך בקרב 992 _____ נשים וגברים, והם התבקשו לדווח כיצד הם מתנהגים במצבים שונים. על סמך תשובותיהם ניתן לכל אחד מהם ציון בין 0 ל-4 _____.

ממצאי הסקר הראו שככל שאדם מנומס יותר, הכנסתו גבוהה יותר: עלייה של 10 _____ אחוזים בציון בנימוס לוותה בעלייה בהכנסתו של אותו אדם.

כמו כן, הסקר בדק היכן ישראלים נתקלים בהתנהגות לא מנומסת, ובשלוש / שלוש / שלשת המקומות הראשונים נמצאים מרכזי קניות, מקומות עבודה ושדות תעופה.

שיעור המשיבים שדיווחו על חוסר נימוס במשרדי ממשלה היה גבוה פי אחד וחצי / אחת וחצי בהשוואה לשיעור המשיבים בסקר דומה שנערך בארצות הברית. נתון נוסף הוא שניו־יורק היא העיר שתושביה הם המנומסים ביותר, ואילו תושבי פריז ולונדון נמצאים רק במקום ה-15 _____.

ואיך אפשר לחנך לנימוסים?

תמי לנצוט ליבוביץ, מומחית לנימוסים, פרסמה יותר מ-11 _____ מאמרים בתחום, ובספרה "סיביליטי" שהתפרסם לפני כְּשֶׁבַע עֶשְׂרֵה / כְּשֶׁבַע עֶשְׂרֵה שנים, היא מונה שְׁמוֹנָה / שְׁמוֹנָה עקרונות בסיסיים ליצירת התנהגות מנומסת בעת מפגש חברתי.

תחביר

7. (10 נקודות)

א. לפניכם משפט פשוט.

לעיתים התנהגות מנומסת מסתירה את רגשותינו האמיתיים.

נתחו את המשפט: ציינו מעל המילים שבמשפט את התפקידים התחביריים שלהן.

ב. לפניכם שני משפטים.

I. למרות התועלת שבנימוסים הם נתפסו ריקים מתוכן.

הסוג התחבירי: _____

II. הנימוסים הם תולדה של עולם מעמדי והיירכזי, ואף על פי כן הם מפתחים תודעה של שוויון בין בני

אדם.

הסוג התחבירי: _____

(1) ציינו מתחת לכל משפט את הסוג התחבירי שלו.

(2) ציינו מהו הקשר הלוגי המשותף לשני המשפטים. _____

(3) המירו את משפט I במשפט מסוג תחבירי אחר, בלי לשנות את הקשר הלוגי שבו.

8. (10 נקודות)

א. לפניכם ארבעה משפטים.

I. שמירה על כללי הנימוס עשויה למנוע פגיעות בלתי מכוונות.

II. בזכות כללי הנימוס הקרבה בין בני אדם נהפכה לנעימה.

III. מחוות הנימוס מבטאות הכרה במצבו של הזולת.

IV. עם השנים הלכו והתרבו כללי הנימוס בחברה.

(1) העתיקו מן המשפטים I-IV שני נשואים מורחבים.

(2) ציינו מעל כל אחד משני הנשואים האחרים את סוגו.

ב. לפניכם משפט מורכב.

אם נבחן את התועלת שיש בהתנהגות מנומסת, נוכל להבין את תחום הנימוסים כולו.

תחמו במשפט זה את הפסוקיות, וציינו מעל כל פסוקית את התפקיד התחבירי שלה.

ג. לפניכם שני משפטים, ובהם חלקים כוללים.

I. נימוס הוא צורת ביטוי חיונית, אך לא אותנטית.

II. אדם מסיט את מבטו הצידה באוטובוס או ברכבת בשעה שמישהו לידו מנהל שיחה אישית

בטלפון.

(1) סמנו קו מתחת לחלק הכולל בכל אחד מן המשפטים.

(2) ציינו מעל כל חלק כולל את התפקיד התחבירי שלו במשפט.

(3) ציינו מהו הקשר הלוגי בחלק הכולל במשפט I. _____

9. (10 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים, ובכל אחד מהם יש הסגר.

I. אדוני הנכבד, כנראה אינך מבין את חומרת המעשה.

II. עם הזמן אנשים מרגישים מחויבים פחות לכללי הנימוס, אולי משום שזה אפשרי.

(1) סמנו קו מתחת להסגר בכל אחד מן המשפטים.

(2) ציינו את התפקיד המשותף לשני ההסגרים מבחינת המשמעות. _____

ב. לפניכם משפט, ובו שתי מילים מסומנות בקו.

אין ספק שהשילוב בין רגשות ובין נימוסים אינו פשוט.

ציינו מעל כל אחת מן המילים המסומנות בקו את התפקיד התחבירי שלה.

ג. לפניכם משפט, ובו המילה "יש" מופיעה פעמיים ומסומנת בקו. בשתי הפעמים תפקידה התחבירי הוא

"נשוא".

יש לתת את הדעת על הבעיה הרצינית שיש לנו.

(1) מבין הנשואים המסומנים בקו, הקיפו את הנשוא שיש לו משמעות של קיום.

(2) מעל הנשוא שלא הקפתם – כתבו מילה אחרת שיכולה להחליף אותו ולשמור על משמעות המשפט.

ד. לפניכם משפט דור־משמעי.

בחירת הנציג הפתה את כולנו בתדהמה.

(1) הקיפו את הצירוף היוצר דור־משמעות במשפט זה.

(2) נסחו את שתי המשמעויות של הצירוף הדור־משמעי.

משמעות 1: _____

משמעות 2: _____

10. (10 נקודות)

א. לפניכם משפט ובו תמורה.

בניגוד לפשעים פליליים הנימוס נוגע לעניינים שוליים, כמו כללים לניהול שיחה, אופן האכילה וצורת הלבוש.

(1) סמנו קו מתחת לתמורה במשפט.

(2) העתיקו מן המשפט את הביטוי המכליל שהתמורה ממירה. _____

(3) ציינו את התפקיד התחבירי של הביטוי המכליל. _____

ב. לפניכם משפט מורכב.

"לדעתי" ו"נדמה לי" הם ביטויים בלשון נקייה, המאפשרים להבליע עמדה נחרצת במעטפת של נימוס.

המירו את המשפט המורכב במשפט פשוט שיש בו תמורה.

ג. לפניכם קטע קצר העוסק בכללי נימוס ביפן.

ליפנים יש לא מעט כללי נימוס וכללי התנהגות. אמירת שלום נעשית בקידה קלה, ואת הנעליים הם משאירים בכניסה לבית. היפנים אינם מפגינים רגשות בציבור, ובארוחה הם שותים את המרק ישירות מן הקערה.

על פי הקטע הקצר כתבו ארבעה משפטים פשוטים בציווי, שמיועדים לתייר המתכוון לבקר ביפן. בכל משפט כתבו כלל נימוס אחד.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

11. (10 נקודות)

א. לפניכם קטע, ובו תיאור של אחד ממנהגי הנימוסים באנגליה שתיארה תיירת ישראלית.
אני מביטה בהשתאות כיצד הם עולים במדרגות הנעות. העולים עומדים צמודים לימין, ואילו
הממהרים מדלגים בנוחות משמאל לאנשים העומדים.
(1) ציינו מעל כל מילה המסומנת בקו את התפקיד התחבירי שלה.
(2) העתיקו מן הקטע שתי מילים שהתפקיד התחבירי המשותף להן הוא תיאור.

(3) לפניכם חלק ממשפט.

הממהרים מדלגים בנוחות משמאל לאנשים העומדים.
המירו חלק זה במשפט מורכב בעל פסוקית נושא.

ב. לפניכם ארבעה משפטים מורכבים, ובהם נתחמו פסוקיות המתחילות במילת השעבוד "כי".
I. במשך מאות שנים מעולם לא פסקה התלונה הידועה [כי הולך ופוחת הדור].
II. נימוסים עשויים להטעות [כי הם אינם מבטאים בהכרח את יחסנו האמיתי לזולת].
III. יותר מחצי מן הנשאלים טענו [כי חוסר נימוס הוא הבעיה הגדולה ביותר של החברה האנושית].
IV. הדעה הרווחת היא [כי הדור הצעיר כיום מנומס פחות מקודמו].
ציינו מעל כל פסוקית את התפקיד התחבירי שלה.

מערכת הצורות

12. (10 נקודות)

א. לפניכם טבלה, ובה משפטים שבהם פעלים מודגשים.
נתחו בטבלה שלפניכם את הפעלים המודגשים: ציינו את השורש ואת הבניין של כל פועל.

הפועל	השורש	הבניין
נוכל להבין את תחום הנימוסים, אם נבחן את התועלת שבהם.		
בחברה שלנו מקנית לנימוס חשיבות יתר.		
הצברים הוקיעו את כללי הנימוס בשל היעדר אותנטיות.		
נימוסים הצטיירו ככרטיס הכניסה לחברה הגבוהה.		
במאה האחרונה הואץ תהליך ההשתחררות של החברה מן הנימוסים.		
השוטרת מורה לנהג להשתלב בתנועה.		

ב. לפניכם ארבע מילים (1)–(4).

(1) מְתִיר _____

(2) מִתֵּר _____

(3) הִתְרָה _____

(4) תֵּר _____

לכל אחת מן המילים (1)–(4) התאימו מילה שנגזרה מאותו השורש מבין המילים שלפניכם.
הִתְרָאָה, לְנִתֵּר, מִתֵּר, לְהוֹתִיר

13. (10 נקודות)

א. לפניכם ארבעה משפטים, ובהם מודגשות ארבע מילים.

– אדם מסיט את מבטו הצידה כשמישהו לידו מנהל שִׁיחָה אישית.

– אני מְשׁוֹחֵחַ בטלפון עם המורה.

– בנקים רבים מאפשרים ללקוחותיהם שִׁיחׁוּחַ (בלועזית: צ'ט) עם פקיד הבנק.

– מה אתה שֹׁחַ?

(1) ציינו את השורש המשותף לארבע המילים המודגשות. _____

(2) מבין ארבע המילים המודגשות, העתיקו שני צמדים – בכל צמד יהיו פועל ושם פעולה מאותו הבניין.

ציינו את הבניין המשותף למילים שבאותו הצמד.

צמד I: פועל: _____ ; שם פעולה: _____ ; הבניין: _____

צמד II: פועל: _____ ; שם פעולה: _____ ; הבניין: _____

ב. לפניכם משפט, ובו שתי מילים מודגשות.

נימוס נועֵד למנוע פגיעה בזולת, ולכן הוא מתקבל לעיתים כעֲדוֹת לאופי מוסרי.

(1) כתבו את השורש של הפועל נועֵד. _____

(2) המילה עֲדוֹת נוצרה בדרך של בסיס וצורן סופי.

ציינו את הבסיס של המילה עֲדוֹת. _____

(3) מבין המילים ברשימה שלפניכם, הקיפו שתי מילים שהשורש שלהן זהה לשורש של הבסיס במילה עֲדוֹת.

הַעִיד, יַעֲוֵד, הוֹעֲדוֹת, תַּעֲוֹדָה, מוֹעֵד (חג), עָדִי (תכשיט)

ג. לפניכם קטע קצר.

הנימוס חיוני לבני אדם המצויים יחד. גם בהבעת רגשות יש יסוד של התחשבות בזולת, ואפילו מדובר בהתחשבות מהותית יותר. התנהגות נימוסית נתפסת כהתנהגות בלתי כנה המסתירה את רגשותינו האמיתיים, וכשאנו בסערת רגשות, קשה לנו לשמור על הנימוסים שמנוגדים לרגשותינו. (במסגרת) העתיקו מן הקטע שלושה פעלים סבילים משלושה בנינים שונים, וציינו את הבניין של כל אחד מן הפעלים שהעתקתם.

הפועל: _____ הבניין: _____

הפועל: _____ הבניין: _____

הפועל: _____ הבניין: _____

14. (10 נקודות)

א. לפניכם משפט, ובו מודגשות צורות בינוני.

בכל שנה מגיעים לישראל עשרות אלפי עולים חדשים, המתמודדים עם אתגרים רבים בתהליך קליטתם, כמו הצורך להכיר כמה כללי נימוס מקבילים.
(1) ציינו מעל כל אחת מצורות הבינוני המודגשות את חלק הדיבור שלה.
(2) כתבו את השורש של כל אחת מן המילים האלה:
מגיעים , עולים .

ב. לפניכם משפט, ובו מילה מודגשת.

הפרחים מפיצים ריח נעים.

(1) במשפט זה המילה נעים היא שם תואר. ציינו את השורש שלה. _____
(2) במשפט אחר המילה נעים יכולה לשמש בתפקיד פועל.
נתחו את הפועל נעים. השורש: _____ הבניין: _____

ג. (1) לפניכם שני משפטים, ובהם המילה אכילה.

I. הנימוס עוסק בכללי ניהול שיחה ובאופן האכילה.

II. העוגה אכילה גם לאחר כמה ימים, בתנאי שהיא נשמרת בכלי סגור.

מבין המילים המודגשות במשפטים I-II, הקיפו את המילה שיש בה צורן נטייה, וציינו מעליה את משמעותו של צורן הנטייה.

(2) השלימו את הטבלה שלפניכם.

ציינו את המשקל של המילה אכילה ואת המשמעות של המשקל בכל אחד מן המשפטים.

	המשקל	משמעות המשקל
I.	הנימוס עוסק בכללי ניהול שיחה ובאופן ה <u>אכילה</u> .	
II.	העוגה <u>אכילה</u> גם לאחר כמה ימים, בתנאי שהיא נשמרת בכלי סגור.	

15. (10 נקודות)

- א. לפניכם שני משפטים, ובהם שתי מילים מודגשות.
- מְחֹת הַיָּד המורה לנהג להשתלב היא טקס קטן.
- מְחֹת אֵלָה הן טקסים קטנים המביעים התחשבות בזולת.
- (1) ציינו את השורש המשותף לשתי המילים המודגשות. _____
- (2) שתי המילים המודגשות מסתיימות בצורן נטייה. _____
- בחרו באחת מן המילים המודגשות, וכתבו מעליה את משמעות הצורן הסופי שלה.
- ב. לפניכם משפט, ובו מילה מודגשת.
- הנימוס מונע פגיעה מְהוּתִית בזולת.
- המילה מְהוּתִית נוצרה בשלושה שלבים.
- בכל אחד מן המשפטים שלפניכם הקיפו את האפשרות הנכונה, והשלימו את המידע החסר.
- במילה מְהוּתִית הצורן הסופי יֵזֶה הוא צורן גזירה / נטייה, ומשמעותו ____.
- במילה מְהוּתִית הצורן הסופי יֵזֶה הוא צורן גזירה / נטייה ומשמעותו ____.
- במילה מְהוּתִית הצורן הסופי תֵזֶה הוא צורן גזירה / נטייה ומשמעותו ____.
- ג. לפניכם ארבע מילים שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי.
- בְּנֵקָא, דְּבֹרָא, יִמָּא, סְפֹרְטָא
- ציינו במה שונים הבסיסים של המילים בְּנֵקָא, סְפֹרְטָא מן הבסיסים של המילים דְּבֹרָא, יִמָּא.
- ד. לפניכם משפט, ובו שני זוגות פעלים מודגשים. בכל זוג הקיפו את הפועל המתאים להקשר.
- בימינו המחיר שֶׁנִּבְּחָה / נִּבְּחָה על הפרת כללי נימוס נמוך מן המחיר שֶׁנִּבְּחָה / נִּבְּחָה על הפרתם של כללי נימוס אלה בימי הביניים.

16. (10 נקודות)

- א. לפניכם שני משפטים I–II, ובהם שמות עצם מודגשים. ענו על השאלות שלאחר כל משפט.
- I. לעיתים מאחורי נימוס מסתתרת הוֹנָאָה.
- ציינו את השורש של המילה הוֹנָאָה. _____
 - הקיפו את השם שאִינוֹ נוטה באותו המשקל של המילה הוֹנָאָה.
- הַסְוָאָה, הַדְחָה, הַפְלָיָה, הַגִּירָה
- II. בחנופה אין מציגים את הדברים באופן גָלוּי.
- ציינו את השורש של המילה גָלוּי. _____
 - הקיפו את המילה שהיא מאותה הגזרה של המילה גָלוּי.
- קְרוּיִים, תְּנָאִי, נְשׁוּי, מְצוּיָה
- ב. מבין המילים המודגשות שלפניכם, הקיפו את המילה שהאות מ"ם בה שורשית.
- מָצַע, מְסִיט, מוֹנֵעַ, מְקַטְלָג

ג. לפניכם משפטים ובהם שלוש מילים מודגשות.

- אדם מסיט את מבטו הצידה בְּרִפְּבֵּת כאשר מִישָׁהוּ לִידוֹ מִנְהֵל שִׁיחָה בִּטְלָפוֹן.
- בַּחֲרָמוֹן נִסְעָה הַמִּשְׁפָּחָה בְּרִפְּבֵּל.
- הַכְּרָמְלִית הִיא כְּלִי תַּחְבוּרָה צִיבוּרִי תַּת־קִרְקָעִי שֶׁמֵּאֲפֶשֶׁר לִהְיוֹת מִן הַכְּרָמֶל לַעִיר הַתַּחְתִּית בַּחִיפָה.

(1) צִיֵּנוּ מֵעַל כָּל אַחַת מִן הַמִּילִים הַמִּדְגּוּשׁוֹת אֶת דֶּרֶךְ הַתְּצוּרָה שֶׁלָּהּ.

(2) לַפְּנִיכֶם שְׁלוֹשׁ הַמִּילִים הַכְּתוּבוֹת לַעִיל.

רִפְּבֵּת _____ רִפְּבֵּל _____ כְּרָמְלִית _____

כְּתוּבוֹ לִיד כָּל אַחַת מִן הַמִּילִים מִלָּה אַחַת שֶׁנוֹצְרָה בְּאוֹתָהּ דֶּרֶךְ הַתְּצוּרָה. אֶת הַמִּילִים בַּחֲרוּ מִן הַרְשִׁימָה שֶׁלַּפְּנִיכֶם.

קִטְנוּעַ, מִזְל"ט, הֶסְעִית (שֶׁאֵטֶל), גִּלְשֹׁן, טְרַקְטוֹר

(3) כְּתוּבוֹ לִיד כָּל אַחַת מִן הַמִּילִים שֶׁלַּפְּנִיכֶם שֶׁפְּעוּלָה בְּבִנְיָן קָל, שֶׁנִּגְזַר מֵאוֹתוֹ הַשּׁוֹרֵשׁ שֶׁלָּהּ.

מִסּוּק _____ מְטוֹס _____ דְּאוֹן _____

נספח 1 – מאמרים

מאמר 1

זה שעולה או זה שיורד? (1)

יורם מלצר

א אין זה סוד שבחברה שלנו יש מסורת של בוז לנימוסים. הנימוסים ביטאו בעיני החברה הישראלית הצעירה, המהפכנית, החלוצית את העולם הישן שהיא הפנתה לו עורף: עולם של מעמדות נוקשים ושל הייררכייה שאין לסטות ממנה, ולמעשה נחשבו הנימוסים לטקסים ריקים מתוכן. התנהגות מנומסת נחשבה להתנהגות צבועה, מנוגדת לחלוטין ל"דוגרי" – הישירות הכנה וחסרת הפשרות שהצפּרים רצו לטפח ולייחס לעצמם כדי לבטא שוויוניות מופגנת.

ב אך זו טעות, ואם נבחן את התועלת שיש בהתנהגות מנומסת, נוכל להבין את תחום הנימוסים כולו. בהתנהגות המנומסת באה לידי ביטוי החשיבה על הזולת. אדם פותח דלת במקום ציבורי, ומחזיק אותה פתוחה עד שמי שבא אחריו עובר בה גם הוא; בהחזקת הדלת הוא כאילו אומר: "אני יודע שגם אתה צריך לעבור, אני יודע שיהיה לך לא נוח לפתוח אותה שוב מייד אחריי, ולכן אני נותן לדלת להיטרק לך בפרצוף".

ג אדם מסיט את מבטו הצידה באוטובוס או ברכבת בשעה שמישהו לידו מנהל שיחה אישית בטלפון, בכך הוא אומר: "אני יודע שזו שיחה פרטית, כנראה אינך יכול להימנע מהשיחה, אבל אני מותיר לך 'בועה' משלך לנהל בה את השיחה, ולא תראה על פניי תגובה על תוכן השיחה שלך".

ד צבוע? מלאכותי? יכול להיות, אך המחווה האלה מבטאות הכרה במצבו של הזולת, והבנה שייתכן שמדובר בעניין חשוב שאינו יכול להידחות לתנאים של פרטיות אמיתית. נהג מאפשר לנהג אחר להשתלב בתנועה, ובכך הוא אומר: "היום אתה, מחר אני; בוא, אקל עליך". מחווה היד המזמינה נהג להשתלב, כמו מחווה היד המביעה תודה מצידו של מי שנתנו לו להשתלב, הן טקסים קטנים המביעים הכרה בזולת ובמצבו.

ה ראוי לציין שאין רע בטקסים קטנים מן הסוג הזה. כמו הבעות מילוליות, הם מבטאים תוכן, כוונה, רגש והכרה בזולת, והם אורכים פחות משנייה. הערך של פרק הזמן הקצרצר הזה הוא עולם ומלואו: פרק זמן המאט את הריצה שלנו בשגרת חיינו. שהרי ככל שאנחנו רצים קדימה, אנו ממעטים להביט סביב ולאחור, וכך למעשה מתעלמים מן האחרים. ההאטה שנוצרת עם המעשה המנומס מאפשרת לנו להרים את המבט ולראות את זולתנו. רגעים כאלה מזכירים לשני הצדדים שהם באותה הסירה, שהם שווים מבחינה אנושית. באורח משונה ואירוני נימוסים כאלה משיגים את המטרה המבורכת שה"דוגרי" הצברי נכשל בה זה עשרות שנים: תודעה חיה ונוכחת של השוויון בין בני האדם.

(1) כותרת המאמר "זה שעולה או זה שיורד?", מאזכרת מערכון של שלישיית "הגשש החיוור" העוסק בנימוסים.

מעובד על פי מלצר, י' (מרץ, 2022). זה שעולה או זה שיורד? אלכסון. אוחר מ' alaxon.co.il.

מאמר 2

רגשות ונימוס

אהרון בן זאב

- א המטרה של התנהגות מנומסת היא למנוע פגיעה בזולת, פגיעה שהיא במהותה פגיעה חברתית, לא חמורה ולא מכוונת. לעומת החוק שמטרתו למנוע פגיעות מוסריות חמורות, כמו פשעים פליליים, כללי הנימוס מסייעים למנוע פגיעות שוליות יותר כמו התפרצות לדברי הזולת בעת שיחה, לבוש לא הולם לנסיבות, התנהגות שאינה הולמת בתחום נימוסי שולחן וכדומה. התנהגות על פי כללי הנימוס גם מפחיתה מאוד את האפשרות שנפגע בזולת שלא במתכוון. ולבסוף, הנימוס נועד לבני אדם המצויים בחברה, לכן אי אפשר להיות מנומס בستر או ביחידות.
- ב כמו בנימוס גם בהבעת רגשות יש יסוד של התחשבות בזולת, אולם בהבעת רגשות מדובר בהתחשבות עמוקה יותר מזו שעומדת ביסוד הנימוס. רגשות הם תגובה כנה וספונטנית, המבטאת את הערכים העמוקים שלנו, ואילו התנהגות מנומסת נחשבת להתנהגות לא כנה ולא ספונטנית, המבטאת ערכים שטחיים בלבד, ולעיתים היא אפילו מסתירה את רגשותינו האמיתיים.
- ג נימוסים עשויים להטעות, שכן הם אינם מבטאים בהכרח את יחסנו האמיתי לזולת. לעיתים קרובות יש ניגוד בין נימוס ובין כנות. נימוס מסתיר רגשות ועמדות של הפרט, ולכן יש בו לפעמים מידה לא מבוטלת של צביעות, כמו בחנופה, שגם בה יש הימנעות מהצגת הדברים באופן גלוי.
- ד למרות האופי השטחי והצבוע של הנימוס, לעיתים דווקא התנהגות מנומסת מתקבלת כעדות לאופי מוסרי. לכן אנשים בלתי מוסריים יקפידו לעיתים על כללי נימוס כדי להסוות את אימוסריותם, או לפחות כדי לשכנע את עצמם ואת הזולת שהם מוסריים ותרבותיים.
- ה הנימוס חיוני במיוחד ביחסים עם זרים, והוא מתבטא בצורך לכבד אותם ולא לפגוע בהם. לנימוס יש תפקיד חשוב יותר ככל שהמסגרת החברתית רחבה יותר ויש בה אנשים מרקע תרבותי שונה, שאינם מכירים היטב אלה את אלה. במסגרת כזאת ייתכנו פגיעות בלתי מכוונות רבות, ושמירה על כללי הנימוס יכולה למנוע אותן.
- ו האם הנימוס חשוב גם במסגרות מצומצמות יותר, כמו בקרב המשפחה? רבים עונים על שאלה זו בחיוב וטוענים שההתחשבות בזולת, המתבטאת גם בכללי הנימוס, חייבת להתחיל בבית. אני סבור כי מאחר שהנימוס מבטא התחשבות בזולת, הוא צריך להיות מכון גם כלפי הקרובים לנו, אך הנימוס הוא רק אחת מהדרכים להתחשב בזולת. בהתנהגות כלפי הקרובים לנו הפנות ועומק המחויבות הרגשית והמוסרית ממלאים תפקיד מרכזי. ביחסי קרבה ההתחשבות בזולת צריכה להתבטא בעמדות ובמעשים של ממש, ואלה חשובים יותר מהקפדה על כללי הנימוס הנוקשים. גם אם יש פגיעה בקרב בני המשפחה בגלל היעדר נימוס, התנהגות טבעית וכנה היא חשובה יותר במסגרת זו.
- ז צריך לזכור שבחיי היום-יום יש חשיבות הן לרגשות הן לנימוס. לכן מן הראוי לנסות לשלבם. שילוב שכזה אינו פשוט, אך אין ספק שיש לו יתרונות רבים הן עבור האדם היחיד הן עבור החברה האנושית בכללותה.

מעובד על פי בן זאב, א' (נובמבר, 2002). רגשות ונימוס. מקור ראשון. אוצר מ' makorishon.co.il/nrg.

מאמר 3

נא להתנהג בהתאם

בר חיון

א מאז ומתמיד הייתה לכל כללי הנימוס מטרה עיקרית אחת: הם נועדו למנוע אי־נוחות וחיכוכים מיותרים בעולמנו, שבו רוב הזמן האדם נמצא בחברת אחרים. במילים אחרות: בזכות כללי הנימוס הקרבה בין בני אדם נהפכה לנסבלת. כך למשל, כבר בספרי נימוסים מן המאה ה־16, היה אפשר למצוא את האיסור לספר סודות בחברה.

ב בחלוף השנים הלכו והתרבו הכללים, ונימוסים וגינונים נהיו כרטיס הכניסה לחברה הגבוהה במדינות רבות. בארץ־ישראל התגבשה חברה חדשה שהשילה מעליה את סממני הגלות וסלדה מגינונים ומכללי נימוס. בחברה זו "הצבר" הקוצני-מבחוץ-רך-מבפנים, הישיר והאותנטי שמתנהג "בלי חוכמות" – נהפך לגיבור תרבות. נדמה כי הישראלים משוחררים מכבלי הנימוסים, אבל אין זו אלא מראית עין בלבד. למעשה, השכנה הצרחנית והבלתי מתחשבת או המרואיין ה"מסתחבק" עם הבוס בראיון עבודה לא יוגדרו ישירים או אותנטיים, אלא יקוטלגו גסי רוח, שייכים למעמד הנמוך ובלתי משכילים.

ג במקרים אחרים נורמות הנימוס הן אסטרטגיה להסתרת כוונות. לשון נקייה ומנומסת עשויה להיות כלי להעברת מסרים שלא נעים להביע אותם ישירות. אנחנו משתמשים באסטרטגיה זו בכל יום. למשל, נימת הסתייגות וצניעות ("נראה ש...", "לעניות דעתי...", "בעיקרון...", "זה רק אני או ש...") מאפשרת להבליע עמדה נחרצת, שהייתה עלולה להישמע בוטה מדי ללא מעטפת הנימוס המעדנת.

ד אם כן רוב הנימוסים והגינונים הם מנגנון סמוי שנועד לסייע לסווג אנשים או להבליע מסרים שלא ראוי או לא רצוי להעביר ישירות. כלומר, מדובר בצורת ביטוי חיונית מאוד מבחינה חברתית, אך לא אותנטית. מעין שקר הכרחי.

ה על פי רוב, אותנטיות אינה רצויה במסגרת הנימוסים. כמו לדוגמה בטקס ה"מה נשמע" הנימוסי, כאשר שני מכרים נפגשים: זהו מחול מעגלי לא אותנטי ונטול ערך אינפורמטיבי, שנועד בסך הכול ליצור מראית עין של נורמליות, הכרה הדדית ומאוזנת. אף לא אחד מהם באמת רוצה לדעת "מה נשמע".

ו למרות איך־ספור כללי ההתנהגות והנימוסים הממלאים את חיינו, הדעה הרווחת היא שהדור הצעיר כיום מנומס פחות מקודמו. במחקר דעת קהל שנערך בשנת 2008 בבריטניה, יותר מחצי מן הנשאלים טענו כי חוסר נימוס הוא הבעיה הגדולה ביותר של החברה האנושית. טענות דומות עלו גם בעבר. במשך מאות שנים מעולם לא פסקה הקובֶלְנָה⁽¹⁾ הידועה, כי הולך ופוחת הדור. במאה האחרונה נדמה כי הואץ שחרור סד הנימוסים באופן חסר תקדים. המאה העשרים הביאה איתה שוויון ופתיחות שהעולם טרם ידע כמותם, ובתוך כך גינונים רשמיים התרופפו, התקשורת הבינ־אישית נעשתה ספונטנית יותר ופנייה באמצעות תארים וכינויי כבוד מגוונים התחלפה בפנייה בשם פרטי וכיוצא בזה.

ז עם הזמן אנשים מרגישים מחויבים פחות לכללי הנימוס, אולי פשוט משום שזה אפשרי. המחיר שנגבה על הפרת כללי הנימוס כיום נמוך לאין־שיעור מן המחיר שנגבה על הפרתם בתקופות קודמות. אולם עם כל חסרונותיהם, ואף על פי שהם מוקעים בשל היעדר האותנטיות שבהם, כללי התנהגות, ובהם נימוס וגינונים, היו ועודם אמצעי נורמליזציה בחברה וכלי חברתי המקדם את התרבות כולה.

(1) קובֶלְנָה – תלוּנה.

מעובד על פי חיון, ב' (אוגוסט, 2013). נא להתנהג בהתאם. אלכסון. אוחזר מ־ alaxon.co.il.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon